

راهکارهای افزایش جمعیت در شهرستان تفت

(تحقیق میدانی)

معصومه دهقان پور، نگار یزدانیان، سارا دهقان، راضیه طهماسبی و اعظم دهقان

حوزه علمیه ام اییها سلام الله تفت، شهرستان تفت، استان یزد

چکیده

(بیان مسئله و موضوع): امروزه فرزندآوری و افزایش جمعیت، یکی از چالش برانگیزترین موضوعات در حوزه‌ی محور توسعه‌ی پایدار و همچنین مسائل جامعه است. با توجه به اهمیت موضوع فرزندآوری در کشورهایمانند ایران که به تدریج به سمت سالخوردگی در حال حرکت است، بررسی راهکارهای افزایش جمعیت حائز اهمیت است.

(قلمرو بحث): این مطالعه مقطعی بر روی ۱۰۰ نفر از زنان متاهل از طریق انتشار لینک پرسشنامه در فضای مجازی در حوزه‌ی شهرستان تفت در سال ۱۴۰۲ صورت گرفته است. داده‌های حاصل از پرسشنامه‌ها جمع‌آوری و سپس با استفاده از نرم‌افزار SPSS نسخه ۲۷ مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند.

(اشاره به دستاوردها): با بررسی داده‌ها، از دیدگاه جامعه آماری منتخب، بیشترین عوامل مربوط به افزایش رشد جمعیت در تفت به ترتیب مربوط به مسائل اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، بهداشت و سلامت و مذهب است. پس از تجزیه و تحلیل داده‌های مربوط به این بررسی آماری راهکارهایی برای افزایش جمعیت و سوق‌دهی افراد برای فرزندآوری مطرح شده است.

واژگان کلیدی: تمایل به فرزندآوری، افزایش جمعیت، راهکارهای افزایش جمعیت

یکی از شاخص‌های مهم در حوزه مسائل فرهنگی و اجتماعی موضوع فرزندآوری و جمعیت است. این موضوع برای کشورهایی از جمله ایران که سطح جانشینی پایینی دارند و به سمت سالخوردگی در حرکت هستند، دارای اهمیت بسزایی است (Eshaghi et al., 2014; Mahmoud Tavousi et al., 2017).

از دیدگاه دین مبین اسلام فرزندآوری و فرزندپروری از جایگاهی ارزشمندی برخوردار است. و مطابق آیات قرآن کریم نگرش مثبتی نسبت به این موضوع وجود دارد. مطابق متون اسلامی یکی از اهداف مهم تشکیل خانواده فرزندآوری است و در بسیاری از آیات از فرزند با تعبیری از قبیل نعمت و هدیه‌ی الهی، مایه امید و خوشبختی، علت پاداش در آخرت و رحمت الهی، شکفتگی و قوت قلب یاد شده است. فرزندآوری و فرزندپروری باعث استحکام خانواده، توسعه‌ی رزق، خشنودی خداوند، بهبود روابط اجتماعی، توسعه‌ی بهداشت روانی و غیره می‌شود. (Ahmad Panahi et al., 2022)

طبق مطالعات انجام شده، در سه دهه اخیر موضوع جمعیت و فرزندآوری دگرگونی‌های مورد توجهی را در سراسر جهان داشته است. مطابق مطالعه‌ی مارینا و همکاران در سطح جهانی، میل به فرزندآوری تحت تأثیر عوامل مختلفی از جمله جنسیت است. به طور کلی، زنان در مقایسه با مردان تمایل بیشتری به فرزند دارند. عواملی مانند سن، وضعیت اقتصادی و عوامل اجتماعی نیز در شکل‌گیری میل به فرزندآوری نقش دارند. به عنوان مثال، قرار گرفتن در یک مشارکت پایدار و داشتن موقعیت اجتماعی-اقتصادی بالاتر با تمایل بیشتر به فرزندان مرتبط است (Daniele, 2021). همچنین کوهن و همکاران در مطالعه‌ی خود اظهار داشتند که تحصیلات زوجین و اشتغال بانوان عوامل مهمی هستند که میل به فرزندآوری را تحت تأثیر قرار می‌دهند. سطوح بالاتر تحصیلات اغلب با تأخیر در والدین شدن و تمایل کمتر به فرزندآوری همراه است. این موضوع را می‌توان به عوامل مختلفی مانند اهداف شغلی و ثبات مالی نسبت داد. افراد با سطوح تحصیلات عالی ممکن است شغل یا اهداف شخصی خود را بر تشکیل خانواده اولویت دهند که منجر به کاهش تمایل به فرزندآوری می‌شود (Cohen et al., 2011). تأخیر در فرزندآوری و افزایش سن مادر در اولین بارداری با طیف وسیعی از پیامدهای پزشکی، اقتصادی، جمعیتی و اجتماعی همراه است. مهمترین پیامد پزشکی در این موضوع مربوط به

خطر ناباروری است. همچنین قابل توجه‌ترین پیامدهای اقتصادی شامل افزایش هزینه‌های ناباروری و غربالگری قبل از تولد و همچنین افزایش هزینه‌های مراقبت‌های بهداشتی و سلامتی است. پیامدهای جمعیتی تأخیر در فرزندآوری نیز مربوط به نرخ سالخوردگی و پیری جمعیت است. تأخیر در بارداری اول احتمال داشتن بیش از یک یا دو فرزند را در زنان کاهش می‌دهد و ممکن است منجر به بی‌فرزندگی غیرارادی شود. پیامدهای اجتماعی تأخیر در فرزندآوری شامل اهداف رقابتی بیشتر در سنین بالاتر و اجتناب کامل از فرزندآوری، خانواده‌های کوچکتر، پیامدهای بین‌نسلی، شکاف‌های عاطفی، مشکلات ارتباطی بین والدین و فرزندان است. علاوه بر این، نرخ پایین بارداری به دلیل تأخیر در فرزندآوری عواقب جدی برای بازار کار و سیستم‌های بازنشستگی خواهد داشت (Safdari-Dehcheshmeh et al., 2023).

هنجارهای اجتماعی و ارزش‌های فرهنگی نقش بسزایی در شکل‌گیری میل به فرزندآوری دارند. در برخی از جوامع، انتظارات فرهنگی زیادی از افراد برای داشتن فرزند وجود دارد. این هنجارهای اجتماعی می‌توانند بر میل به فرزندآوری تأثیر بگذارند و فشار زیادی را بر افراد برای انطباق با انتظارات اجتماعی ایجاد کنند. با این حال، تأثیر هنجارهای اجتماعی بر تمایل به فرزندآوری می‌تواند در زمینه‌های فرهنگی مختلف متفاوت باشد و ممکن است در طول زمان تغییر کند. یکی دیگر از عوامل موثر در افزایش جمعیت و تمایل زوجین به فرزندآوری عامل سلامت روحی و جسمی زوجین است. برای افرادی که با تشخیص ناباروری و سایر بیماری‌ها روبرو هستند، میل به فرزندآوری می‌تواند تحت تأثیر شرایط اقتصادی و هزینه‌های درمان باشد (Merckaert et al., 2010). قاعدتاً مدیریت بهداشت، نحوه‌ی درمان و تسهیل شرایط باروری می‌تواند اثر مطلوبی بر تمایل زوجین برای باروری ایجاد کند.

به طور کلی افزایش جمعیت را نمی‌توان صرفاً بر اساس تمایل زوجین به داشتن فرزند دانست، زیرا گاهی زوجین به علت بیماری و مسائل ناباروری قادر به فرزندآوری نیستند. تمایل به داشتن حداقل یک فرزند آرزویی است که اکثر افراد دارند و نداشتن فرزند به عنوان اندوه و چالشی است که امروزه گریبان‌گیر برخی از خانواده‌هاست. برای رفع این مشکل زوجین نابارور باید هزینه‌های زیادی را صرف تشخیص و درمان ناباروری کنند. از طرفی افزایش نرخ ناباروری در سطح جهانی و سطح کشور می‌تواند عاملی بر کاهش جمعیت بدون در

نظر گرفتن تمایل افراد به فرزندآوری باشد (Sadoughi et al., 2013). از دیدگاه کلی میل به فرزندآوری تحت تأثیر ترکیبی از عوامل فردی، اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، پزشکی و غیره است. عواملی مانند وضعیت شغلی، سطح تحصیلات، جنسیت، سن، وضعیت اجتماعی-اقتصادی، نگرانی‌های باروری و هنجارهای فرهنگی همگی در شکل‌گیری میل به فرزندان نقش دارند. توجه به این عوامل هنگام مطالعه و درک انگیزه‌های افراد برای داشتن فرزند بسیار مهم است (Pirinçci et al., 2010).

در دهه‌های اخیر، تغییر در توانمندی‌های زنان، منجر به تغییر در جنبه‌های مختلف زندگی از جمله اشتغال، فرزندآوری و اوقات فراغت و همچنین تغییرات فرهنگی-اجتماعی شده است. امروزه زنان به دنبال فرصت‌های برابر در تمامی نقش‌های جنسیتی هستند (Bagheri et al., 2018; Mirzaei et al., 2022). نقش‌های جنسیتی بر اساس ترکیبی از هنجارهای اجتماعی و رفتاری تعریف می‌شود که به عنوان رفتارهای اجتماعی و بین فردی مناسب برای زنان یا مردان تلقی می‌شود. تفاوت‌های جنسیتی در نقش‌ها پیامدهای تجربیات انسانی در فرآیند اجتماعی شدن است. در واقع، در بسیاری از فرهنگ‌ها، از بیشتر زنان انتظار می‌رود که نقش‌های مادری را ایفا کنند و مادری را تجربه کنند (Khadivzade et al., 2014). در مطالعات صورت گرفته توانمندسازی در تنظیم خانواده شامل چهار دسته اصلی کنترل بر طرح باروری، تنظیم خانواده مشارکتی، حفظ سلامت در هنگام باروری و دسترسی به خدمات بهینه تنظیم خانواده است. این دسته بندی‌ها تحت تأثیر باورهای فرهنگی-اجتماعی در مورد نقش‌های جنسیتی در خانواده و جامعه هستند. از طرفی می‌توان دلیل مهم تأخیر در فرزندآوری را به علت عدم آمادگی برای ایفای نقش‌های مادری یا پدری علیرغم انگیزه دانست و یکی از مهم‌ترین دلایل این تأخیر را می‌توان فعالیت‌های متعددی که زنان عنوان کرد (Khadivzade et al., 2014; Khadivzadeh, Arghavani, et al., 2014).

طبق پژوهش‌ها و آمار مورد بررسی می‌توان کشور ایران را در دسته‌ی کشورهای که نرخ رشد جمعیت آن به طور ویژه‌ای کاهش یافته است، دسته بندی کرد. مطابق بررسی‌های صورت گرفته نرخ باروری در کشور ایران در سال‌های اخیر ۵۱ درصد کاهش یافته است که عدد قابل توجه و تأملی است (Vahidnia, 2007). این آمار چه از دیدگاه اسلامی از منظر آیات و روایات و چه از منظر اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و غیره نگران

کننده است. آنچه واضح است، یکی از الزامات داشتن کشوری مستقل و با قدرت، داشتن جمعیتی در خور است. (Modiri et al., 2019)

در مطالعات انجام شده در حوزه‌ی کشور ایران در مورد فرزندآوری، می‌توان عواملی از قبیل افزایش سن ازدواج و به تبع افزایش سن مادر در اولین بارداری، عوامل اقتصادی و اجتماعی، تحصیلات و اشتغال بانوان، توانمندسازی زن در جامعه، گرایش‌های مذهبی، میزان درآمد خانواده و غیره را به عنوان موثرترین شاخص‌های تغییر در رشد جمعیت دانست (Khadivzadeh, Latifnejad Roudsari, et al., 2014; Khorram et al., 2017).

چالش‌های ایجاد شده در زمینه‌ی رشد جمعیت و اهمیت این موضوع در جهان و علی‌الخصوص ایران منجر به افزایش مطالعات در این زمینه شده است، در این میان سهم عمده‌ای از این مطالعات به جنبه‌های جامعه‌شناسی و روانشناسی پرداخته‌اند. بر همین اساس این مطالعه نیز به عوامل موثر بر تمایل به فرزندآوری جهت ارائه‌ی راهکارهای مفید در رشد جمعیت پرداخته است. این پژوهش حاصل بررسی توصیفی و تحلیلی عوامل موثر در فرزندآوری و راهکارهای رشد جمعیت در شهرستان تفت در استان یزد است. در این راستا، دو نوع پرسشنامه با مجموع ۳۰ سوال در ارتباط با عوامل افزایش و رشد جمعیت و عوامل عدم افزایش جمعیت از طریق لینک‌های مجازی در دسترس نمونه آماری قرار گرفت، داده‌ها پس از جمع‌آوری، با استفاده از نرم افزار SPSS نسخه ۲۷ مورد ارزیابی قرار گرفتند و کمیت درصد فراوانی تحلیل شدند. از طرفی عوامل کلی حاصل از تحقیق اعم از عوامل اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، بهداشتی و مذهبی مورد تحلیل قرار گرفتند و سپس راهکارهایی به جهت رشد جمعیت در این شهرستان و همچنین به صورت عمومی‌تر ارائه شد.

شیرده و صاحب فرزند وجود دارد، اما توسعه دادن این قوانین به صورت هدفمند جهت تشویق برای رشد جمعیت نیز باید در دستور کار قرار بگیرد تا زنان شاغل بتوانند علاوه بر مدیریت شرایط شغلی و حفظ اهداف کاری، هیچ هراسی از تربیت فرزند نداشته باشند و هردو جنبه شغل و فرزندآوری و فرزندپروری را به نحو احسن انجام دهند.

یکی دیگر از عوامل موثر در رشد جمعیت، دیدگاه نامناسبی است که افراد نسبت به مقوله فرزندآوری دارند، هرچند که این دیدگاه نسبت به موارد فوق اهمیت کمتری دارد، اما راهکار مربوط به این حوزه یکی از مهمترین راهکارهاست. آگاهسازی از جمله راهکارهایی است که در حوزه آموزش نقش بسزایی در برطرف کردن چالش فرزندآوری دارد و می‌توان این راهکار را در تمامی عوامل و موانع فرزندآوری دخیل کرد و نتایج آن را مشاهده کرد. با توجه به اینکه طی چند دهه‌ی گذشته برنامه کنترل جمعیت در ایران در راستای کاهش جمعیت بوده است و این دیدگاه به طور وسیعی تبلیغ شده است، این ذهنیت به صورت عرف در بسیاری از افراد نهادینه شده که "تعدد فرزندآوری منجر به کاهش کیفیت زندگی افراد می‌شود" آگاهسازی نسبت به این ذهنیت اشتباه چه از دیدگاه آیات و روایات و چه از جنبه‌های بهداشت روانی خانواده و مباحث فرهنگی و اجتماعی می‌تواند اثرگذاری بسیار زیادی داشته باشد. بنابراین ایجاد کارگروه‌هایی برای آموزش و آگاهسازی در این زمینه ضروری و الزامی است.

طبق بررسی‌های صورت گرفته بیشتر راهکارهای مربوط به سوق جامعه به فرزندآوری مربوط به زیرساخت‌ها و برنامه‌ریزی‌های کلان سیاسی است، اما آگاه‌سازی و آموزش می‌تواند در سطوح متوسط و حتی کوچک جامعه صورت بگیرد و حتی این آگاه‌سازی‌ها گاهی می‌تواند بدون اختصاص بودجه‌های زیاد اثربخشی بسیار مناسبی داشته باشند. امروزه فضاهای مجازی به راحتی در دسترس عموم قرار دارد و افراد با کمترین هزینه ممکن می‌توانند از محتوای آموزشی استفاده کنند. بنابراین در این راستا تمام مراجع فرهنگی و آموزشی و اجتماعی و حتی سیاسی از جمله حوزه‌های علمیه با تولید محتواهای مناسب می‌توانند به طور ویژه‌ای در آگاه‌سازی افراد جهت سوق به فرزندآوری مشارکت کنند.

به طور کلی، با بررسی شاخص‌های مربوط به افزایش جمعیت می‌توان کاربردی‌ترین راهکار را در حوزه شهرستان تفت، ایجاد کارگروه‌های مربوط به آگاه‌سازی و آموزش جمعیت شهرستان دانست. این کارگروه‌ها چه به طور مستقیم و چه به صورت غیر مستقیم با تولید محتوای مناسب و روش‌های آموزشی صحیح می‌توانند به آموزش افراد بپردازند و علاوه بر استفاده از آیات و روایات با استفاده از رویکردهای روانشناسانه، دیدگاه‌های غلط را راجع به کنترل جمعیت اصلاح نموده و دیدگاه‌های مناسب را جایگزین کنند.

۴- نتیجه گیری

امروزه کاهش نرخ جمعیت به عنوان یکی از چالش‌های مهم در حوزه اجتماعی در کشور ایران مطرح است. شهرستان تفت نیز به تبع از آمار کشوری، از این موضوع مستثنی نیست. با توجه به این امر مهم در این پژوهش پیرو مطالعه میدانی، به بررسی راهکارهای افزایش شهرستان تفت پرداخته شده است. در این مطالعه با استفاده از دو پرسشنامه با مجموع ۳۰ سوال با حجم نمونه ۱۰۰ نفری شامل جامعه آماری متشکل از زنان متأهل حوزه تفت با سن ۱۵ تا ۴۹ سال به بررسی عوامل رشد و عدم رشد جمعیت در این شهرستان پرداخته شده است. داده‌های آماری با استفاده از نرم‌افزار SPSS مورد تحلیل قرار گرفته است و پس از آن درصد وزنی عوامل مختلف موثر بر افزایش جمعیت محاسبه شده و مورد تحلیل قرار گرفته است. در بین عوامل موجود، عوامل اقتصادی بیشترین تاثیر را بر افزایش رشد جمعیت داشته است. در حوزه اجتماعی و فرهنگی نیز عوامل متعددی بر افزایش رشد جمعیت و فرزندآوری موثر بودند که مورد تحلیل و بررسی قرار گرفتند. با بررسی داده‌های حاصل از این بررسی راهکارهایی جهت افزایش جمعیت و رشد فرزندآوری داده شد، هرچند بیشتر این راهکارها مربوط به زیرساخت‌های برنامه‌ریزی‌های کلان و در سطح کشور است، اما آگاه‌سازی و آموزش صحیح افراد توسط کارگروه‌های معتبر می‌تواند به عنوان سازنده‌ترین، در دسترس‌ترین و کم هزینه‌ترین راهکار جهت این امر مهم در سطح شهرستان تفت و در سطح کشور باشد.

- Ahmad Panahi, A., & Salarifar, M. R. (2022). An Evaluation of Having Children from the Islamic Standpoint and an Explanation of its Spiritual and Psychological Fruits. *Research Quarterly in Islamic Ethics*, 15(56), 93–114. Retrieved from <http://akhlagh.maaref.ac.ir/article-1-1924-en.html>
- Bagheri, A., & Saadati, M. (2018). Value of Children: Attitudinal Factors Influencing Childbearing Desire of Iranian Women. *Women's Health Bulletin*, 5(4), 1–6. doi: 10.5812/WHB.79370
- Cohen, J. E., Kravdal, Ø., & Keilman, N. (2011). Childbearing impeded education more than education impeded childbearing among Norwegian women. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*, 108(29), 11830–11835. doi: 10.1073/PNAS.1107993108/SUPPL_FILE/ST02.DOCX
- Daniele, M. A. S. (2021). Male partner participation in maternity care and social support for childbearing women: a discussion paper. *Philosophical Transactions of the Royal Society B*, 376(1827). doi: 10.1098/RSTB.2020.0021
- Eshaghi, M., Mohebi, S. F., Papynezhad, S., & Jahandar, Z. (2014). Childbearing Challenges for Working Women; a Qualitative Study. *Woman in Development & Politics*, 12(1), 111–134. doi: 10.22059/JWDP.2014.51356
- Khadivzade, T., & Arghavani, E. (2014). Religious Beliefs and Fertility Preferences among Engaged Couples, Referring to Premarital Counseling Centers of Mashhad, Iran. *Journal of Midwifery and Reproductive Health*, 2(4), 238–245. doi: 10.22038/JMRH.2014.3240
- Khadivzadeh, T., Arghavani, E., & Shakeri, M. T. (2014). Relationship between Fertility Motivations and Preferences in Couples. *The Iranian Journal of Obstetrics, Gynecology and Infertility*, 17(114), 8–18. doi: 10.22038/IJOGI.2014.3414
- Khadivzadeh, T., Latifnejad Roudsari, R., & Bahrami, M. (2014). The Influence of Gender Role and Women's Empowerment on Couples' Fertility Experiences in Urban Society of Mashhad, Iran. *Journal of Midwifery and Reproductive Health*, 2(3), 170–179. doi: 10.22038/JMRH.2014.2606
- Khorram, R., Hasani, M., Karimy, M., Mohammadi, A., & Ranjbaran, M. (2017). Factors Related to Women's Fertility Intent: A Study Based on the Theory of Rational Action. *Journal of Holistic Nursing And Midwifery*, 27(3), 57–66. doi: 10.18869/ACADPUB.HNMJ.27.3.57
- Mahmoud Tavousi, Aliasghar Haerimehrizi, Jila Sadighi, Mohammad Esmaeil Motlagh, Mohammad Eslami, Fatemeh Naghizadeh, Mahdi Anbari, Akram Hasemi, & Ali Montazeri. (2017). Fertility desire among Iranians: a nationwide study. *Payesh (Health Monitor)*, 16(4), 401–410. Retrieved from <http://payeshjournal.ir/article-1-89-en.html>

- Merckaert, I., Libert, Y., Messin, S., Milani, M., Slachmuylder, J. L., & Razavi, D. (2010). Cancer patients' desire for psychological support: prevalence and implications for screening patients' psychological needs. *Psycho-Oncology*, 19(2), 141–149. doi: 10.1002/PON.1568
- Mirzaei, P., Vaez, N., & Talebian, M. H. (2022). Challenges of Population Policies on Childbearing and Reproductive Health After the Islamic Revolution of Iran. *Journal of Health Sciences & Surveillance System*, 10(1), 19–27. doi: 10.30476/JHSS.2021.89161.1161
- Modiri, F., & Ghazi Tabatabaie, M. (2019). A Study on the Effects of the Quality of Marital Life on the Childbearing Intention. *Sociology of Social Institutions*, 5(12), 73–94. doi: 10.22080/SSI.1970.2133
- Pirinçci, E., Polat, A., Kumru, S., & Köroğlu, A. (2010). Fertility characteristics and family planning methods used by women delivering at a University Hospital in Eastern Turkey. *Journal of Obstetrics and Gynaecology*, 30(7), 707–711. doi: 10.3109/01443615.2010.509822
- Sadoughi, F., Kimiafar, K., Ahmadi, M., & Shakeri, M. T. (2013). Determining of Factors Influencing the Success and Failure of Hospital Information System and Their Evaluation Methods: A Systematic Review. *Iranian Red Crescent Medical Journal*, 15(12), 11716. doi: 10.5812/IRCMJ.11716
- Safdari-Dehcheshmeh, F., Noroozi, M., Taleghani, F., & Memar, S. (2023). Factors Influencing the Delay in Childbearing: A Narrative Review. *Iranian Journal of Nursing and Midwifery Research*, 28(1), 10. doi: 10.4103/IJNMR.IJNMR_65_22
- Vahidnia, F. (2007). Case study: Fertility decline in Iran. *Population and Environment*, 28(4–5), 259–266. doi: 10.1007/S11111-007-0050-9/METRICS